

مقدمه ای بر جغرافیای سیاسی (دانش حکمرانی) با رویکرد اسلامی

تالیف:

دکتر محمود واثق

دکتر احد محمدی

- سرشناسه : واثق، محمود، ۱۳۳۹-
عنوان و نام پدیدآور : مقدمه‌ای بر جغرافیای سیاسی (دانش حکمرانی) با رویکرد اسلامی / تألیف محمود واثق، احد محمدی.
مشخصات ظاهری : ۲۷۹ ص.: مصور (بخشی رنگی)، جدول.
شابک : ۹۷۸-۶۲۲-۳۴۵-۰۸۲-۲
وضعیت فهرست نویسی : فیپا
یادداشت : کتابنامه: ص. ۲۷۵ - ۲۷۹.
موضوع : جغرافیای سیاسی
Political geography
جغرافیای سیاسی -- کشورهای اسلامی
Political geography -- Islamic countries
جغرافیای سیاسی -- فلسفه
Political geography -- Philosophy
سیاست جغرافیایی
Geopolitics
اسلام و سیاست
Islam and politics
قدرت (علوم اجتماعی) -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
Power (Social sciences) -- Religious aspects -- Islam
شناسه افزوده : محمدی، احد، ۱۳۶۱ -
رده بندی کنگره : JC۳۱۹
رده بندی دیویی : ۱۲/۳۲۰
شماره کتابشناسی ملی : ۹۱۷۸۲۳۸
اطلاعات رکورد : فیپا
کتابشناسی

عنوان: مقدمه ای بر جغرافیای سیاسی (دانش حکمرانی) با رویکرد اسلامی
تألیف: دکتر محمود واثق، دکتر احد محمدی
حروف چینی: موسسه مهراد
چاپ و صحافی: موسسه مهراد
چاپ اول: ۱۴۰۲
شمارگان: ۱۰۰ جلد
شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۳۴۵-۰۸۲-۲
حق چاپ محفوظ است.

خیابان ۱۲ فروردین، خیابان شهدای ژاندارمری، شماره ۱۲۶، طبقه چهارم

پیشگفتار

شاید برای کسانی که با محتوای آموزه‌های دینی کمتر آشنایی و مؤانست دارند، طرح مباحث و مقولات علمی، اجتماعی و بخصوص سیاسی با استفاده از این آموزه‌ها، امری نامربوط و تعجب‌برانگیز باشد. زیرا رواج و تسلط اندیشه‌های سکولاریستی برگرفته از مبانی اومانیسم و نیز ظهور دیدگاه‌ها و مکاتب غیر دینی طی قرون اخیر در حوزه‌های گوناگون معرفتی، این باور نادرست را در میان برخی افراد و طبقات تحصیل کرده و روشنفکر پدید آورده است که، هیچ نوع نسبت و ارتباط ماهوی میان تعالیم مذهب و مقولات علمی وجود ندارد بلکه مجموعه آموزه‌های ادیان، صرفاً به حوزه مسائل اخلاقی و تعبّدی فارغ از عقلانیت و پایه‌های علمی مربوط است. نگاهی به مسائل و مباحث مطرح شده در عرصه‌های گوناگون فلسفی، علمی، ادبیات، هنر، اخلاق و سیاست در طول چند قرن گذشته نشان می‌دهد که، تلاشی گسترده برای تدارک عقلانی جهت توجیه جدایی ابدی دین از امور سیاسی و اجتماعی صورت گرفته و اساساً مبحث «تمیز و معناداری»^۱ که از سوی فلاسفه غربی در دوران جدید مطرح شده، علاوه بر یک کاوش معرفت‌شناسانه، از جمله برای توجیه و اثبات تباین ماهوی دین از سیاست به کار گرفته شده است. در میان برخی افراد و گروه‌های تحصیل کرده و روشنفکران داخلی نیز همین شرایط عمومی و نگاه سطحی نسبت به دین و تعالیم وحیانی به وضوح قابل مشاهده است. در این بین، برخی از این روشنفکران به دلیل تحصیل در مراکز علمی و آموزشی ممالک غربی و عدم آشنایی عمیق با مبانی تفکر اسلامی، اساساً فاقد هر گونه اطلاع ولو به میزان اندک از آموزه‌های دینی می‌باشند. اما کسانی هم که تا حدودی با زمینه‌های تعالیم دینی در عرصه‌های مختلف فلسفه، کلام، حقوق، فقه و سایر منابع دینی آشنایی دارند، به جهت نفوذ و سلطه دیرپای اندیشه‌های غیر دینی، در برخورد با این مبانی، غالباً جانب احتیاط را نگه می‌دارند و یا حتی در پژوهش‌های معرفتی، نسبت به آموزه‌های دینی اغلب از منظر و نگاه غیردینی و در چارچوب باورهای خارج از دین وارد می‌شوند. به هر حال، طرح موضوعات علمی، سیاسی و اجتماعی که به نحوی مستقیم یا غیر مستقیم در ارتباط با مقولات دینی و وحیانی باشد، غالباً با برخوردهایی از سر تعجب و انکار مواجه می‌گردد. این مطلب به ویژه در مجامع علمی و دانشگاهی نمود بیشتری دارد.

^۱ - Demarcation and meaning.

بحث بکارگیری واژه‌ها، مضامین و موضوعات دینی به ویژه آن دسته از مضامین و اصطلاحات قرآنی که دربردارنده معانی و محتوای اجتماعی و سیاسی بوده و ناظر به مسائل زندگی گروهی انسان‌هاست، به عنوان مسائل پژوهشی بخصوص در عرصه علوم اجتماعی، از جمله وظایف دانش پژوهان مسلمان و معتقد به باورهای دینی می‌باشد. منابع و متون اسلامی و در رأس همه آن‌ها قرآن کریم و کتاب گرانقدر نهج‌البلاغه، حاوی ظرفیت‌های بسیار ارزشمندی از اصول، مبانی و مسائل پژوهشی در خصوص امور مختلف اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و دیگر عرصه‌های مورد نیاز پژوهشگران متعهد می‌باشد. علاوه بر آن‌ها، بسیاری از متون و منابع فلسفی، کلامی، فقهی و حقوقی اسلامی نیز دربردارنده موضوعات مرتبط با امور اجتماعی می‌باشند که زمینه‌های تحقیق و پژوهش در عرصه علوم اجتماعی را در اختیار علاقمندان قرار می‌دهند. بر اساس این دیدگاه، نگارندگان کتاب حاضر تلاش به عمل آورده‌اند با تکیه بر منابع و متون اسلامی به ویژه قرآن کریم و نهج‌البلاغه، به تبیین و تشریح علم جغرافیای سیاسی بر اساس رویکرد اسلامی بپردازند، با این توضیح که، کتاب حاضر یک پژوهش مقدماتی در این زمینه محسوب می‌گردد و به عنوان مقدمه ورود به تحقیق گسترده و عمیق‌تر در این زمینه در آینده به شمار می‌آید. کتاب حاضر مشتمل بر شش فصل می‌باشد که طی هر یک از فصول آن، مباحث مختلفی از علم جغرافیای سیاسی مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. بی‌شک این اثر خالی از کمبود و کاستی‌های مفهومی و محتوایی نبوده و از این رو، نگارندگان کتاب پیشاپیش از انتقادات و پیشنهادات سازنده خوانندگان فرهیخته، استقبال و سپاسگزاری می‌نمایند.

فهرست مطالب

فصل اول: مفاهیم و مسائل جغرافیای سیاسی در فلسفه سیاسی اسلام	۱۰
ضرورت تشکیل دولت و حکومت	۱۶
انواع جامعه و حکومت از نظر فلسفه سیاسی اسلام	۲۰
رویکردهای غالب در جغرافیای سیاسی	۲۷
فصل دوم: رویکرد جغرافیایی اسلام	۳۲
رویکرد جغرافیایی اسلام و نفی دیدگاه جبرگرایی	۳۳
نقد و نفی رویکرد ساختارگرایی	۳۹
نقد رویکرد ساختارگرایی از جنبه نظری	۴۰
نقد رویکرد ساختارگرایی از جنبه عملی	۴۸
نکاتی پیرامون نظر اسلام نسبت به ساختارگرایی	۵۳
حقوق و تکالیف متقابل مردم و حکومت از نگاه امام علی (ع)	۶۴
رفع یک تناقض از رویکرد اسلامی	۷۸
پاسخ به شبهه اول	۸۰
پاسخ به شبهه دوم	۸۱
راهبرد سیاسی اسلام	۹۲
راهبرد بلندمدت	۹۲
راهبرد میان مدت	۹۵
فصل سوم: منشأ شکل‌گیری حکومت	۹۹
دیدگاه ابن‌خلدون در مورد منشأ حکومت	۱۰۳
فصل چهارم: قدرت و ماهیت آن	۱۲۲
تعاریف قدرت	۱۲۳
محدوده بحث درباره قدرت	۱۲۵
مروری تاریخی بر فلسفه قدرت	۱۲۶
منابع تولید قدرت	۱۳۱
۱- منابع طبیعی و مادی قدرت	۱۳۱

۱۳۳	۲- منابع انسانی قدرت
۱۳۳	۳- منابع ماورالطبیعی (الهی) قدرت
۱۴۵	ویژگیهای حکومتهای نرم
۱۴۶	ویژگیهای حکومتهای سخت
۱۵۳	روش های تولید قدرت
۱۵۳	الف- روش های ساختاری در تولید قدرت
۱۵۴	ب- روش های غیر ساختاری در تولید قدرت
۱۵۵	جهت گیری و اهداف قدرت
۱۵۷	مشروعیت قدرت
۱۵۹	فصل پنجم: جغرافیای سیاسی از منظر فقه سیاسی اسلام
۱۶۳	قلمروهای جغرافیایی از نظر فقه سیاسی اسلام
۱۶۳	دیدگاه مکانی (محلی و ملی)
۱۶۷	دارالاسلام
۱۶۸	فرآیندهای نقش آفرین در دارالاسلام
۱۶۹	۱- اهل ذمه (اقلیت های دینی)
۱۷۰	۲- منافقین
۱۷۰	۳- گروه های محارب
۱۷۱	۴- بغی و بغات
۱۷۱	۵- ارتداد و مرتد
۱۷۲	حوزه های ژئوپلیتیکی دارالکفر
۱۷۲	۱- دارالحرب
۱۷۳	۲- دارالعهد
۱۷۶	۳- دارالموادعه
۱۷۷	جهان اسلام و جایگاه ژئوپلیتیکی آن
۱۸۴	أُمُ الْقُرَى، ماهیت و قلمرو آن
۱۹۱	دیدگاه فرامکانی

۱۹۶		رهیافت(راهبرد) هم تکمیلی و بکارگیری آن در جهان اسلام
۱۹۷		مفهوم هم تکمیلی
۱۹۹		مبانی و مفروضه های نظری راهبرد هم تکمیلی
۱۹۹		تشابه و همپوشانی نسبی راهبرد هم تکمیلی با دو نظریه همگرایی و وابستگی متقابل
۱۹۹		تفاوت های میان راهبرد هم تکمیلی با دو نظریه همگرایی و وابستگی متقابل
۲۰۰		حوزه ها و زمینه های هم تکمیلی
۲۰۰		۱- حوزه اقتصادی
۲۰۲		۲- حوزه فرهنگی
۲۰۴		۳- حوزه امنیت
۲۰۶		۴- حوزه سیاسی
۲۰۷		فرآیند هم تکمیلی و مراحل آن
۲۰۹		اهداف و آثار هم تکمیلی
۲۱۱		پایه سازی مرحله اقتصادی راهبرد هم تکمیلی در کشورهای جنوب غرب آسیا
۲۱۱		راهبرد هم تکمیلی الگویی برای نیل به همگرایی
۲۱۲		فرآیند هم تکمیلی اقتصادی در منطقه جنوب غرب آسیا
۲۱۵		درآمد سرانه ملی
۲۲۳		کویت
۲۲۴		مزیتها و محدودیتهای جغرافیایی کویت
۲۲۵		کشور یمن
۲۲۷		مزیتها و محدودیتهای جغرافیایی یمن
۲۲۹		بکارگیری رهیافت هم تکمیلی میان کویت و یمن
۲۳۱		بکارگیری رهیافت هم تکمیلی میان دو کشور ایران و افغانستان
۲۳۱		موقعیت جغرافیایی ایران
۲۳۲		مزیتها و محدودیتهای جغرافیایی ایران
۲۳۳		موقعیت جغرافیایی افغانستان
۲۳۵		مزیتها و محدودیتهای جغرافیایی افغانستان

۲۳۷	نتایج و پیامدهای حاصل از هم تکمیلی در حوزه اقتصادی.....
۲۳۸	هم تکمیلی درحوزه فرهنگ.....
۲۳۸	همگرایی (هم تکمیلی) فرهنگی در جنوب غرب آسیا.....
۲۳۸	مشترکات فرهنگی میان کشورهای جنوب غرب آسیا.....
۲۴۰	زبان.....
۲۴۰	نژاد و قومیت.....
۲۴۰	دین.....
۲۴۲	تهدیدات فرهنگی علیه کشورهای منطقه جنوب غرب آسیا.....
۲۴۲	پروژه اسلام هراسی.....
۲۴۲	اختلافات قومی و مذهبی و نقش عوامل خارجی در تشدید آن.....
۲۴۳	ضرورت و اهمیت وحدت و همگرایی میان کشورهای منطقه.....
۲۴۵	کمیته علمی-آموزشی (همکاریهای دانشگاهی).....
۲۴۶	برگزاری همایشهای علمی مشترک.....
۲۴۶	تبادل استاد و دانشجو.....
۲۴۷	همکاریهای علمی و انجام طرحهای مشترک.....
۲۴۷	گردشگری.....
۲۴۸	همکاریهای رسانه ای.....
۲۴۹	۱- تبادل اطلاعات.....
۲۴۹	۲- همکاری در جهت مقابله با تهاجم فرهنگی غرب و طرح اسلام هراسی.....
۲۴۹	۳- همکاری در تولیدات مشترک فرهنگی (فیلم و سریال).....
۲۵۰	همکاریهای مذهبی.....
۲۵۰	ارتباطات و همکاریهای ورزشی.....
۲۵۱	همکاری میان نهادهای غیردولتی کشورهای منطقه.....
۲۵۱	نتایج و پیامدهای حاصل از هم تکمیلی درحوزه فرهنگ.....
۲۵۱	۱- کاهش اختلافات قومی- مذهبی.....
۲۵۱	۲- همکاری و هم افزایی فرهنگی.....

۲۵۲	۳- ایجاد صلح، ثبات و امنیت در منطقه
۲۵۳	 فصل ششم: مرز و تاریخچه آن
۲۵۴	 رویکرد مکانی (محلی و ملی)
۲۶۳	 مرز و مفهوم آن در نگرش فرامکانی (کُروی)
۲۶۹	 مرز و تقسیمات آن
۲۷۱	 طبقه‌بندی کشورها بر اساس مرز و قلمرو نفوذ
۲۷۲	 عوامل و مؤلفه‌های مؤثر در قلمرو نفوذ
۲۷۵	 فهرست منابع

فصل اول : مفاهیم و مسائل جغرافیای سیاسی در فلسفه سیاسی اسلام